

KALEVIPOEG
JA VANAPAGAN

EESTLASE
HUUMOR

KOERAD
ARHIIVIPILDIL

REGILAULU
ELUJÕUD

METS JA
METSARAHVAS

horisont

RIIKLIKULT TUNNUSTATUD
TEADUSE
POPULARISEERIJAK

ERINUMBER
84 LK

6/2021 ■ NOVEMBER-DETSEMBER ■ HIND 5.90 ■ 55. AASTAKÄIK

PILGUHEIT EESTI PÄRIMUSSE

FOLKLORIST ÜLO VALK PÄRIMUSEST EILE JA TÄNA
MÄNGULISED UUSVANASÕNAD

SELLES NUMBRIS

Risto Järv
950 aastat pärimuspinnast ja rahvaluulearhiiv 8

Madis Arukask
Vägimehed mütoloogia ja reaalsuse piirimail 12

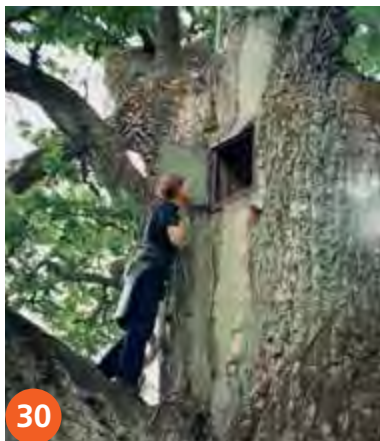
Mare Kõiva
Üleloomulikud tegelased eesti pärimuses 16

Mall Hiimäe
Mets ja metsaelu, metsainimesed ja -rahvad 22

Reet Hiimäe
Katkukitsetest nõianooleni: eesti pärimuse maagilisest haiguskäsitlusest tänapäevaste meditsiiniteadmiste valguses 26

Noppeid kohapärimusest 30

Jüri Metsalu
Näärivid Läänemaal
Lona Päll
Loonaid: geograafiline ja sotsiaalne piiriala
Reeli Reinaus
Mida ennustab Kernu kadakas?
Valdo Valper
Urvastõ kerik ja Tammõ-Lauri tamm
Mari-Ann Remmel
Kas suvi tuleb kuiv või vihmane? Ilmaennustamine kohapärimuses

30

36

Liina Saarlo
Koer on arhiivipildil 36

Liisi Laineste
Igal naljal olgu piir: eesti huumor enne ja nüüd 50

Andreas Kalkun
Kas ropp ja roojane? Milleks meile ropp rahvaluule 52

Taive Särg, Janika Oras
Regilaulu eripära ja elujõud 54

Mari Sarv
Mina, sina ja vana kasukas: regilaulu suhtlusvõrgustikud 58

Anu Korb
Siberi eestlaste laulud uues kuues 62

Mare Kalda
Aarded arhiivis ja maapõues rahvapärimeuse põhjal 64

Marju Kõivupuu
Härja-aasta 68

Piret Voolaid
Millist vanasõnatarkust vajame tänapäeval? 72

Astrid Tuisk
Kivikestega talumängust Petshoppide filmimiseni. Muutuv kujutlusmäng 74

Liina Saarlo
Kivikese kogukonnaportaali 77

HORISONT KÜSIB

Intervjuu 40
Ülo Valk. **Rahvausund eile ja täna ehk kuradist koroonaviiruseni**

SIIT- JA SEALPOOLT HORISONTI

Piret Pappel.
Kui kaua kestab kuulsus? 3

Piret Pappel.
Mõistlik tähtaeg ei luba venitada 6

Dokument kõneleb 46
„Himu on kirjutada, aga napp aeg paneb jutu nahka“

PRAKTILIST

Raamat 80
Janno Simm. „**Väike kalaraamat rahvapärimeusest**“

Merili Metsvahi. „**Eesti muinasjutud II. Loomamuinasjutud**“

Aado Lintrop. „**Hiiumaa meremees jutustab**“

Enigma 62
Tõnu Tõnso
Keskmine arv on summa

Ristsõna 63

Mälusäru 64
Nuputamist pakuvad
mäluvägijad Jevgeni Nurmla ja
Indrek Salis. Auhinnaks raamatud!

40

FOTO: VALLO KRUUSER

Ulvar Käär, peatoimetaja
ulvar@horisont.ee

Rõõm on tõdeda, et see number paneb Horisondi 55. aastaringile tavapärasest erilisema ja priskema punkti. Koostöös rahvaluulearhiiviga valminud ajakirja keskmes on meie pärimus kõikvõimalikes avaldumisvormides.

Mul on siiani eredalt meeles, kuidas algaja horisontlasena 2014. aasta suvel ühe artikli asjus esimest korda Tartus Vane-muise tavalise asuvasse rahvaluulearhiivi sattusin. Eriti see hetk, kui maja tutvustanud rahvaluulearhiivi juht Risto Järv keldri-korrusel ühe tavalise kapi uksest avas ja nagu muuseas selles peitunud Jakob Hurda kuulsat käsikirjaköidete kogu esitles. Ristole oli see igapäevane asi, aga minul, kellele oli koolipõlves Hurda ja tema käsikirjade kultuuriloolist tähtsust pähe raiutud, tahtis ikoonilise köitekogu ees hing aukartusest kinni jääda. Mõelda vaid – need siin ongi meie rahvusliku identiteedi ja kul-tuuri raamatute raamatud!

Sellest käigust jäigi mind kergelt närima väike soovmõte tut-vustada rahvaluulearhiivi rikkusi ja seal tehtavaid uuringuid kunagi laiemalt. Kultuurkapitali tänuväärsetel toel ongi see nüüd teoks saanud.

Juhuse tahtel on pärimuse-erinumber ilmunud väga kõnekal aastal. Nagu Risto Järv numbril avaloos märgib, on tänavu põh-just tähistada 950 aasta möödumist esimese eesti pärimusteate kirjapanekust. Nimelt on 12. sajandist pärit Novgorodi krooni-kas kirjeldatud, kuidas aastal 1071 tuli üks novgorodlane tšuu-dide ehk eestlaste maale targa juurde ennustust saama.

Väärrika aastapäeva kohaselt on ka see Horisont sisult väga väärikas. Omamoodi märk on seegi, et nii palju autoreid, kui selles numbris, pole veel üheski Horisondis kirjutanud, isegi mitte varasemates erinumbrites. Seetõttu saavad lugejad meie pärimusuuringutest väga mitmekesise pildi. Lugeda saab eesti pärimuse kuulsaimatest tegelastest, rahvuskangelase Kalevi-poja, aga ka vanema rahvausundi valitsejaks peetava kuradi tähenduse muutumisest ajas. Samuti on luubi all teised üle-loomulikud tegelased, alustades haldjatest, näkkidest, krattidest ja libahuntidest ning lõpetades näiteks uuema aja kirjandusest tuntud pokude ja naksitrallidega. Kuidagi ei saa mööda vaadata ka metsa, haiguste, huumori, aarete otsimise ega mängudega seotud pärimusest. Otse loomulikult pälvivad tähelepanu ka vanad head vanasõnad, regilaul, kohapärimus ning isegi rahvaluule ropum pale.

Kõik lood kokku näitavad ehedalt, et pärimus ei ole muutumatu ega ainult Hurda-ajal kokku kogutu, vaid elab ja areneb ühes meiega kõigis oma vormides aina edasi.

Olge terved ja head lugemist!

ERINUMBRI VÄLJAANDMIST TOETAS EESTI KULTUURKAPITAL

ESIKAANEL: Rahvaluulekogujad Olga Jõgever, Udo Mägi ja Selma Läht on sobitanud sõprust seto koeraga (1953). FOTO: HERBERT TAMPERE / EESTI RAHVALUULE ARHIIV

EESTI
TEADUSTE AKADEEMIA

horisont

Ulvar Käär, peatoimetaja
ulvar@horisont.ee

Helen Rohtmets-Aasa, toimetaja
helen@horisont.ee

Monika Salo, keeletimetaja
monika.salo@loodusajakiri.ee

Kersti Tormis, kujundaja
kersti@horisont.ee

Mariliis Kesküla, turundusjuht
mariliis@loodusajakiri.ee

Riho Kinks, vastutav väljaandja
riho.kinks@loodusajakiri.ee

Tellimine: 617 7717,
www.tellimine.ee

Ilmub aastast 1967, 6 numbrit aastas.
Toimetus: Endla 3, 10122 Tallinn
tel 610 4105

e-post: horisont@horisont.ee
Vaata ka Horisondi seina Facebookis!

Väljaandja: MTÜ Loodusajakiri,
Endla 3, 10122 Tallinn
e-post: loodusajakiri@loodusajakiri.ee

ISSN 2228-3471 (e-luger)
Autoriõigus: MTÜ Loodusajakiri, 2021
Trükinud Printall AS

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Ajakiri ilmub
haridus- ja teadusministeeriumi
toetusel